

ŞİDDETE TANIKLIK ETMİŞ ÇOCUKLARIN SOSYAL VE DİL GELİŞİMLERİ İLE EBEVEYNLERİNE YÖNELİK MÜDAHALE PROGRAMI: KOZA PROJESİ

Aybegüm MEMİŞOĞLU⁽¹⁾, Zeynep ERTEKİN⁽¹⁾, Duygu TAŞFİLİZ⁽¹⁾
¹Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü

ÖZET

AMAÇ

Ülkemizde şiddete maruz kalan kadınlar ve beraberindeki çocukları için belediye ve sivil toplum kuruluşları ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kadın konukevlerinde barınma hizmeti sunulmaktadır. Kadın konukevinde kalmakta olan, çoğunlukla düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen ve şiddete tanıklık eden çocuklara yönelik bilimiz dahilinde, ülke çapında uygulanan bir müdahale programı bulunmamaktadır. Bu programda çocukların sosyal ve dil gelişimleri ile annelerin ebeveynlik becerilerinin desteklenmesi hedeflenmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çocuklar için iki farklı yaş grubuna yönelik olarak sosyal gelişimlerini ve dil gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan program, haftalık üç saat olmak üzere bir ay süre ile devam edilmiştir. Benzer şekilde anneler için ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik program ise toplamda 12 saat uzunluğundadır.

BULGULAR

Dört hafta süren program sonrasında katılımcı annelerin ebeveynlik becerileri ön test ve son test puanları ile çocukların dil gelişim ve sosyal beceri ortalamalarında ön test ve son test değerleri arasında gelişme gözlenmiştir.

SONUÇ

Yapılan uygulama sonrasında kadın konukevlerinde kalmakta olan kadınların sık sık yer değiştirmek zorunda kalmaları nedeni ile katılım oranında düşüklük göstermiştir. Bu sebeple istatistiksel olarak anlamlı farklılık ölçümlenememiştir. Ancak bireysel sonuçlardaki gelişme, programın düzenli katılım olması halinde etkili olduğunu göstermektedir.

Bu sonuçlar ışığında, düşük sosyoekonomik düzey ve şiddete tanıklık etmeleri nedeniyle iki kat risk altında bulunan bu çocuklara yönelik müdahalelerin kısa süreli olarak bile uygulanmasının yarar sağladığı görülmektedir. Bu özel gruba yapılacak olan müdahale programlarının ülke çapında yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Risk grupları, Şiddete tanıklık eden çocuklar, Müdahale Programı

GİRİŞ

Aile içi şiddet çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen risk faktörlerinden bir tanesidir (Pereira, D’Affonseca, & Williams, 2013). Çocuklar bu şiddete doğrudan maruz kalabilmekte ya da şiddete tanıklık etmektedirler. Ayrıca şiddet, anne-babaların ebeveynlik becerilerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Berkule-Silberman, Dreyer, Huberman, Klass, & Mendelsohn, 2010; Pereira, D’Affonseca, & Williams, 2013). Şiddete maruz kalan kadınların çocuklarına karşı tutarsız oldukları ve düşmanca tavırlar sergileyebildikleri gözlenmiştir, bu da çocukların gelişimini olumsuz yönde etki etmektedir (Swick, 2009).

Sorumlu Yazar: Aybegüm Memişoğlu, maybegum@hotmail.com

Kadınlar başta şiddet ve ekonomik nedenler olmak üzere, değişik sebeplerle yardım çağrısında bulunmaktadır (Swick, 2005). Ülkemizde şiddet görmesi nedeniyle yardım talebinde bulunan kadın ve çocuklara ulaşma açısından kadın konukevleri uygun gözükmektedir. Türkiye’de son zamanlarda anneleri ile birlikte konuk evlerinde kalan çocukların sayısında da artış gözükmektedir. Fakat bilğimiz dahilinde, daha önce kadın ve çocuklara aynı anda uygulanan bir müdahale program olmamıştır (Kagıtcıbası, Sunar, & Bekman, 2001).

Literatüre baktığımızda, pozitif ebeveynlik becerilerini artırmak için çok farklı programlar uygulandığı görülmektedir. Bunlardan bazıları bilişsel-davranışçı yöntemi benimserken, bazıları ilişki odaklı müdahale programlarıdır (Karaaslan, Diken, & Mahoney, 2011; Knerr, Gardner, & Cluver, 2013). Ülkemizde uygulanan en geniş çaplı programlardan bir tanesi Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) tarafından yürütülen projedir. Bu program, hem çocuk odaklı hem de ebeveyn odaklı olarak geliştirilmiştir. Ebeveynlik eğitimi annelere verilmektedir ve uzun süreçte bu eğitimin olumlu ebeveynlik becerilerini artırdığı ortaya konmuştur (Kagıtcıbası, Sunar, & Bekman, 2001). Türkiye’nin dışında da, “Erken Başlangıç” dünyada uygulanan en geniş çaplı müdahale programlarından bir tanesidir. Bu konuda yapılan çalışmalar müdahale programına katılan annelerin kontrol grubundaki annelere göre daha olumlu ve destekleyici ebeveynlik davranışları sergilediğini göstermektedir (Love ve diğ., 2005).

Bunlara ek olarak, kadın konuk evinde kalan kadınların daha sert ve otoriter ebeveyn davranışları sergiledikleri bulgulanmıştır (Rea, & Rossman, 2005). Bu yüzden demokratik ebeveynlik eğitimi anne-babaların ebeveynlik becerilerini olumlu etkileyecektir. Kadın sığınma evlerinde kalan kadınlara yönelik uygulanan “demokratik ebeveynlik” eğitiminin sonucuna göre, programa katılan kadınlar katılmayan kadınlara göre daha az agresif çocuk yetiştirme stratejileri uygulamışlardır (McDonald, Jouriles, & Skopp, 2006). Bu yüzden bu çalışma demokratik ebeveynlik becerilerini arttıran teknikleri de içermektedir.

Annelerin ebeveynlik becerilerinin kötü olmasının yanında, konuk evlerinde kalan çocuklar gelişimsel gerilik de göstermektedir. Dil gelişimi önemli problemlerden bir tanesidir. Bu çocuklar genellikle sosyo-ekonomik durumu düşük ailelerden geldikleri için ve annelerin eğitim seviyeleri düşük olduğu için, çocukların dil gelişimi de olumsuz etkilenmektedir (Fish, & Pinkerman, 2003). Literatür bulgularına baktığımızda, yüksek sosyo-ekonomik düzeyde yetişen çocuklara göre, düşük sosyo-ekonomik düzeyde yetişen çocukların dil gelişimlerinin geri olduğu, okuduğunu anlamada daha yavaş oldukları ve akademik başarılarının daha düşük olduğu bulunmuştur (Fish, & Pinkerman, 2003; Schiff, & Lotem, 2010; Stevens, Lauinger, & Neville, 2009). Bu çocukların gelişim geriliğinin nedenlerinden bazıları, olumsuz fiziksel çevre, sağlıksız aile yapısı ve kaynaklara ulaşımında sıkıntılardır (Bradley & Corwyn, 2002; Leigh, Nievar, & Nathans, 2011; Naigles, 2002). Ayrıca annenin eğitim düzeyi, anne çocuk etkileşimini kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir (Küntay, 2004). Örneğin; bir çalışmaya göre, eğitim seviyesi yüksek anneler, eğitim seviyesi düşük annelere göre daha çok kelime kullanmakta, yeni örnekler üretebilmekte ve çocuklarını daha çok konuşmaya devam teşvik etmektedirler (Hoff, 2003). Bu bulgular, düşük sosyo-ekonomik ailelerde yetişen çocukların dil gelişimleri için müdahale programının gereklilik ve önemini ortaya koymaktadır. Dil gelişimi için müdahale programlarında en çok kullanılan yöntemler, öğretme tekniği (instructional

method) (Elleman, Lindo, Morphy, & Compton, 2009), paylaşımlı kitap okuma (Pollard-Durodola, Gonzalez, Simmons, Kwok, Taylor, Davis, Kim, & Simmons, 2011) ve annelerin çocuklarıyla daha etkili konuşmaları üzerine eğitimlerdir (Fivush, & Nelson, 2004; Reese, Leyva, Sparks, & Grolnick, 2010).

Ailenin düşük sosyo-ekonomik düzeyde olması çocukların sosyal gelişimleri açısından da bir risk faktörüdür. Meta analiz çalışmaları, aile içi şiddete tanıklık eden çocukların uyum problemleri yaşadıklarını ve diğer çocuklarla karşılaştırıldığında daha fazla saldırgan davranışlar ile (Kitzmann, Gaylord, Holt & Kenny, 2003) içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış problem davranış örüntülerini sergilediklerini (Pears, Kim, & Fisher, 2008) ortaya koymaktadır.

Çocukların travmatik yaşantıya tepkileri, yaş ve cinsiyetlerine göre değişiklik gösterse de (Joseph, Govender, & Bhagwanjee, 2006) saldırgan davranışlar göstermeleri ortak özellik olarak göze çarpmaktadır (Center for Child and Family Health, t.y.). Sosyal Öğrenme Teorisi ve Sosyal Etkileşim Teorisi ile ilgili literatür incelendiğinde genellikle “Şiddet, şiddeti doğurur.” cümlesini doğrular nitelikte bulgular olduğu görülmektedir (Anderson & Bushman, 2002; Bandura, 2001). Bu nedenle ev ortamının şiddeti öğrenmede önemli rol oynadığı unutulmamalıdır (Salzinger, Rosario, Feldman, & Ng-Mak, 2008).

Literatürdeki bilgiler ışığında, şiddete tanıklık eden çocuklara yönelik olarak müdahale programları uygulanmasının önemli ve gerekli olduğu anlaşılmaktadır. “Birlikte Öğrenelim” (Benítez, Fernández, Justicia, Fernández & Justicia, 2011), “Hızlı Koşu” (Slough, McMahon & The Conduct Problems Prevention Research Group, 2008) ve “Muhteşem Yıllar” (Webster-Stratton & Reid, 2004) programları gibi çocukların sosyal becerilerini artırmaya yönelik pek çok büyük ölçekli müdahale programı bulunmaktadır. Bu programlar risk altında olan çocukların belirlenebilmesi ve olası risklerin önlenmesi amacı ile genellikle okul ortamında yürütülmüşlerdir. Kadın konukevleri, şiddete uğramış kadınlar ve şiddete tanıklık etmiş çocuklara ulaşmak için alternatif kurumlar olarak göz önünde bulundurulabilir (Jouriles ve diğ., 2010). Uygulanan kısa süreli müdahale programlarının bile çocukların gelişimlerine büyük katkı sağladığı (Howell, Miller, Lilly, & Graham-Bermann, 2013) ve bu etkilerin uzun süreli olduğu gözlenmektedir (McDonald, Jouriles & Skopp, 2006).

Türkiye’de aile içi şiddet sebebiyle, ciddi oranda kadın ve çocuk hayatlarının bir döneminde kadın konuk evlerinde kalmaktadırlar. Ankara’da altı tane kadın konukevi bulunmaktadır. Konuk evlerinde kadınlara yönelik el işi, mesleki yönlendirme, eğitim ve seminerler gibi çeşitli aktiviteler yapılmaktadır. Fakat yanlarında bulunan çocuklar için herhangi bir aktivite ya da müdahale programı uygulanmamaktadır. KOZA müdahale programı, bu ihtiyacı karşılamak amacıyla üç farklı alanda geliştirilmiştir. Bunlar sırasıyla çocuklarda dil gelişimini destekleme, sosyal gelişimi destekleme ve annelere yönelik ebeveynlik eğitimini kapsamaktadır. Bu üç program Ankara ilinde üç farklı kadın konuk evindeki kadın ve çocuklara uygulanmıştır.

Bu çalışmanın sonunda aşağıdaki ilerlemeler beklenmektedir;

- 1) Müdahale programına katılan çocukların ifade edici ve alıcı dil becerilerinde gelişme gözlenmesi,
- 2) Aynı şekilde göre olumlu problem çözme becerilerinin daha iyi yönde olması beklenmektedir.
- 3) Son olarak da programa katılan annelerin ebeveynlik becerilerinin (sıcaklık ve açıklayıcı akıl yürütme) göstermeleri beklenmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Katılımcılar

Ankara ilinde 3 farklı kadın konukevinde kalmakta olan annelerle iletişime geçilerek program hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ardından katılımcı olmak isteyen anne ($N=12$) ve çocukları ($N=18$) ile görüşmeler başlatılmıştır. Yapılan ilk görüşmede şu bilgilere ulaşılmıştır. Katılımcı annelerin tamamı düşük sosyo-ekonomik düzeyde olup, yalnızca iki kadın bir işte çalışmakta, diğerlerinin ise herhangi bir gelirleri bulunmamaktadır. Bir kişi lise mezunu, bir kişi ortaokul mezunu, yedi kişi ilkokul mezunu, iki kişi okuryazar, bir kişi ise okuryazar değildir. Annelerin ortalama yaşı 32.41 olup, hepsi halen evli bulunmaktadır. Kadın konukevinde ortalama kalış süreleri 3.25 aydır. Katılımcı olan çocuklar yaş gruplarına göre (4-6 yaş $N=9$, 7-11 yaş $N=9$) olmak üzere toplamda 18 çocuktan (Ortalama Yaş = 7 yıl 3 ay) oluşmaktadır. Herhangi bir engel durumları bulunmamaktadır. Katılımcı annelere herhangi bir ödeme yapılmamış olup, çocuklarla değişik haftalarda kitap, kalem gibi çeşitli hediyeler paylaşılmıştır.

Araştırma Deseni

Araştırmaya devam oranı düşük olmasından dolayı katılımcıların ön test ve son test puanları arasındaki fark istatistiksel olarak değerlendirilememiştir. Bu nedenle çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimi puanları, TİFALDİ testinin yaş grubu gelişimsel puanları TİFALDİ norm verilerinin sonuçları göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra programın etkinliğini belirlemek amacı ile devamlılık sağlamış olan yedi çocuğun dil ve sosyal gelişim puanları ve annelerinin çocuk yetiştirme anketi puanlarının ön test ve son test farklarının ortalamaları hesaplanmıştır.

Ölçüm Araçları

Dil Gelişimi: Alıcı ve ifade edici dil gelişimi Türkçe Alıcı ve İfade Edici Dil Becerisi Testi-TİFALDİ (Berument Kazak & Güven, 2010, Güven & Berument Kazak, 2010) ile ölçülmüştür.

Sosyal Beceri: Çocukların sosyal beceri gelişimleri *Sosyal Problem Çözme Becerisi* (Baydar, Küntay, Cemalcılar, & Gökşen, 2011) ölçeği ile ölçülmüştür. Bu ölçekte çocuklara 6 farklı problem sunulmakta ve onların olumlu ve olumsuz çözüm yöntemleri kaydedilmektedir. Problem örneklerinden bir tanesi “Bak bu Serdar, buda Cem. Onlar seninle aynı yaşta. Serdar bu oyuncak kale ile uzun zamandır oynuyor. Şimdi Cem de bu kale ile oynamak istiyor. Sence Cem kale ile oynamak için neler yapabilir?”.

Ebeveynlik Becerisi: Annelerin ebeveynlik becerileri Çocuk Yetiştirme Anketi (Child Rearing Questionnaire; Paterson ve Sanson, 1999) Türkçe versiyonu ile ölçülmüştür (Yağmurlu & Sanson, 2009). Bu ölçek 5'li Likert tipi olarak geliştirilmiştir ve açıklayıcı akıl yürütme, cezalandırma, izin verme, itaat ve sıcaklık olmak üzere toplamda beş alt ölçekten oluşmaktadır.

Yöntem

Müdahale programının başlamasından bir hafta öncesinde çocuklara *TİFALDİ* ifade edici ve alıcı dil gelişimi, *Sosyal Problem Çözme Becerisi* puanları ve annelere *Çocuk Yetiştirme Anketi* uygulanarak ön test ölçümleri elde edilmiştir. Program toplamda dört hafta sürmüştür, program bitiminden bir sonraki hafta ise aynı testler için son test ölçümleri uygulanmıştır. Kadın konukevlerinin gizlilik esasına dayalı olarak hizmet vermesi nedeniyle, program Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı hizmet vermekte olan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezinde gerçekleştirilmiştir. Olası güvenlik riskleri sebebi ile katılımcı anne ve çocukların her hafta Pazar günü kalmakta oldukları konukevinden ŞÖNİM'e ulaştırılmaları sağlanmıştır.

Program için öncelikle Orta Doğu Teknik Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan onay alınmıştır. Ardından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünden araştırma izni alınmıştır. Anneler de çocuklarının ve kendilerinin araştırmaya katılmayı kabul ettiklerini ifade eden aydınlatılmış onam formu doldurmuşlardır.

Bir araştırmacı anne müdahale programını bir saat süre ile uygularken diğer iki araştırmacı tarafından yaş gruplarına 50 dakika dönüşümlü olarak dil ve sosyal gelişim programlarını uygulamışlardır. 15 dakika aranın ardından anneler için kalan sürede serbest paylaşımlar gerçekleştirilmiştir.

Dil gelişimi Müdahale Programı

Her seans 50 dakikadan oluşmak üzere toplamda dört seans olarak uygulanan bu programda kitap okuma, şarkı söyleme, kelime eşleme, yaratıcı drama gibi aktiviteler yer almıştır. Anne müdahale programının ilk hafta 20 dakikasında çocuk ve kitap konusu işlenerek kitap okumanın önemi vurgulanmış, çocuklarıyla birlikte okumaları için kitap hediye edilmiştir.

Sosyal Beceri Müdahale Programı

Dil gelişimi Programı'na benzer olarak sosyal beceri programı da yine 50 dakikalık dört seanstan oluşmaktadır. Her haftanın şiddetsiz problem çözme, sağlıklı iletişim şekilleri gibi ana temalar altında özel bir teması bulunmaktadır. Yaratıcı drama, resim çizme, serbest oyun ve haftanın temasına uygun kısa çizgi film izleme gibi aktiviteler yer almaktadır. Ayrıca arkadaşlık kurallarını anlatan bir poster oluşturularak uygulama odasına asılmış, ilk hafta bu kurallar çocuklarla paylaşılarak bütün haftalar boyunca pekiştirilmesi sağlanmıştır.

Annelere Yönelik Müdahale Programı

Annelere yönelik müdahale programı dört hafta süre ile haftalık bir saatlik seanslar halinde uygulanacaktır. Temel olarak grup tartışmaları üzerine yoğunlaştırılan programda, pozitif ebeveynlik hakkında bilgilendirmeler yapılarak annelerin ebeveynlik becerilerini artırarak ve duygusal olarak güvende hissetmelerini sağlayarak çocukları ile olan ilişkilerini desteklemek hedeflenmiştir.

Tablo 1: Dil gelişimi Müdahale Programı

Hafta	Yapılan Aktiviteler
1.	4-6 yaş grubu: Yaratıcı drama ile tanışma etkinliği Paylaşımlı kitap okuma (“Kalbin Kilidi”, Timaş Çocuk) Kelime kartları Çalışması (Meslekler) Canlandırılmalı çocuk şarkısı (Kırmızı Balık Gölde)
	7-11 yaş grubu: Yaratıcı drama ile tanışma etkinliği Paylaşımlı Kitap Okuma Yaratıcı drama etkinliği Canlandırılmalı çocuk şarkısı
2.	4-6 yaş grubu: Paylaşımlı Kitap Okuma (“Hayalleri Sevmeyen Kral”, Timaş Yayınları). Kelime Kartı Çalışması (Araçlar) Canlandırılmalı çocuk şarkısı (Ben bir elma kurduyum)
	7-11 yaş grubu: Paylaşımlı Kitap Okuma Yaratıcı drama etkinliği (Hikaye tamamlama ve canlandırma) Canlandırılmalı çocuk şarkısı
	4-6 yaş grubu: Paylaşımlı kitap okuma (“Söz Dinlemeyen Yelkenli”, Timaş Yayınları). Kelime kartları Çalışması (Nesneler) Canlandırılmalı çocuk şarkısı (Örümcek)
	7-11 yaş grubu: Paylaşımlı Kitap Okuma Yaratıcı drama etkinliği Canlandırılmalı çocuk şarkısı
	4-6 yaş grubu: Paylaşımlı kitap okuma (“Kar Tanesinin Serüveni” Arya Çocuk) Kelime Kartı Çalışması (Geometrik şekiller) Canlandırılmalı çocuk şarkısı (Ben bir tavuğum)
	7-11 yaş grubu: Paylaşımlı Kitap Okuma Yaratıcı drama etkinliği Canlandırılmalı çocuk şarkısı

Tablo 2: Sosyal Beceri Müdahale Programı

Hafta	Yapılan Aktiviteler
1.	<p>4-6 yaş grubu: Tanışma etkinliği Çiz baştan resim oyunu Yapılan resimlerin hediye edilmesi Winnie the Pooh- arkadaşlık Arkadaşlık, paylaşma, yardımlaşma kavramlarının işlenmesi Öğrendiğimiz kavramları pekiştirelim</p>
	<p>7-11 yaş grubu:Tanışma etkinliği Çiz baştan resim oyunu Yapılan resimlerin hediye edilmesi Winnie the Pooh- arkadaşlık Arkadaşlık, paylaşma, yardımlaşma ve sevgi kavramlarının işlenmesi Öğrendiğimiz kavramları pekiştirelim</p>
2.	<p>4-6 yaş grubu: Parmak kuklaları, “İrem ve Cem’le tanışın” Tartışma, problem, çözüm kavramları İrem ve Cem’le öğrendiklerimizi pekiştirelim</p>
	<p>7-11 yaş grubu: Kim kiminle neyi nerede nasıl çözüyor oyunu Oyundan çıkan senaryoları yaratıcı drama etkinliği ile sahnelenmesi Tartışma, problem, çözüm ve öfke kavramları</p>
	<p>4-6 yaş grubu: “Alican başka ne yapabilirdi?” oyunu Arkadaşlık, paylaşma, yardımlaşma,tartışma, problem, çözüm kavram- kapsayan oyun senaryoları eşliğinde öğrendiklerimizi pekiştirme Kurallar kavramı ve arkadaşlık posterini hakkında konuşma</p>
	<p>7-11 yaş grubu: “Alican başka ne yapabilirdi?” oyunu Arkadaşlık, paylaşma, yardımlaşma,tartışma, problem, çözüm ve adalet kavramlarını kapsayan oyun senaryoları eşliğinde öğrendiklerimizi pekiştirme Kurallar kavramı ve arkadaşlık posterini hakkında konuşma</p>
	<p>4-6 yaş grubu: Hayaller temalı resim aktivitesi Hayalini paylaş Serbest oyun aktivitesi Teşekkür etmek ve paylaşmak temalarının pekiştirilmesi Kapanış aktivitesi ve hediyeler</p>
	<p>7-11 yaş grubu: Hayaller temalı resim aktivitesi Hayalini paylaş Yaratıcı drama aktivitesi- hayaller Teşekkür etmek ve paylaşmak temalarının pekiştirilmesi Kapanış aktivitesi ve hediyeler</p>

Tablo 3: Annelere Yönelik Müdahale Programı

Hafta	Eğitimlerin İçeriği
1.	<ul style="list-style-type: none"> -Tanışma ve annelerle çalışma konuları belirleme (diğer haftalar için) -Çocuk gelişiminde annenin rolü ve bağlanma -Çocuklarla etkili etkileşim ve iletişim -Çocuklarla birebir etkileşimin önemi
2.	<ul style="list-style-type: none"> - Çocukların beslenme alışkanlıkları - Olumsuz ebeveynlik davranışları <ul style="list-style-type: none"> o İhmal o Fiziksel istismar o Duygusal istismar
	<ul style="list-style-type: none"> - Negatif ve pozitif disiplin teknikleri - Kurallar ve limit koymanın önemi - Çocuklara davranışlarının sonuçlarını açıklama - İstenilen davranışlara olumlu geri bildirim verme - Kardeş kıskançlığı ve başa çıkma
	<ul style="list-style-type: none"> - Çocuklara kitap okuma ve hikaye anlatmanın önemi ve dil gelişimi - Çocuk gelişimine oyunların katkısı - Çocukların ödevlerine yardım ve okul başarısızlığı - Çocuklardan beklentiler

BULGULAR

Dil Gelişimi

Çalışmanın başlangıcında elde edilen ön test puanlarına göre bu çocukların ifade edici dil gelişimlerinin yaşlılarından geride olduğu, alıcı dil gelişimlerinin ise yaşlıları ile paralel gelişim gösterdiği bulgulanmıştır. Ön test ve son test puanları arasındaki ortalamalarının farkları incelendiğinde ise, program sonrasında her iki alanda da gelişme gözlemlendiği görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4: Dil Gelişimi Ön test ve Son test Ortalama Puanlarının Farkları

	Yaş	Ön Test İfade Edici Dil	Ön Test Alıcı Dil	Son Test Alıcı Dil	Son Test İfade Edici Dil
N	7	7	7	7	7
Eş Değer Yaş Ort.	8,3386	7,7557	8,1971	8,4686	9,1929

Sosyal Beceri

Uygulanan *Sosyal Problem Çözme Becerisi* ölçeği sonuçlarına göre, program sonrasında yapılan değerlendirmede çocukların olumsuz yöntemle problem çözme davranışlarında düşüş gözlemlenirken, olumlu yöntem ile problem çözmelerinde ise bir fark gözlenmemiştir.

Ebeveynlik Becerisi

Katılımcı annelerin Çocuk Yetiştirme Anketi ön test uygulama sonuçlarına göre ortalama pozitif çocuk yetiştirme puanları 4.45 iken, ortalama negatif çocuk yetiştirme puanları 2.27 olarak bulgulanmıştır. Son test uygulamalarına kalan üç annenin bireysel sonuçları aşağıdaki tablodadır.

Tablo 5: Sosyal Beceri: Ön test ve Son test Ortalama Puan Farkları

	Ön Test Olumlu Problem Çözme	Ön Test Olumsuz Problem Çözme	Son Test Olumlu Problem Çözme	Son Test Olumsuz Problem Çözme
N	7	7	7	7
Ortalama	9,9000	2,2857	9,8571	1,4286

Tablo 6: Çocuk Yetiştirme Anketi Ön Test ve Son Test Sonuçları

Katılımcılar	Ön Test	Ön Test	Son Test	Son Test
	Pozitif Çocuk Yetiştirme	Negatif Çocuk Yetiştirme	Pozitif Çocuk Yetiştirme	Negatif Çocuk Yetiştirme
1	3,53	2,73	3,93	2,26
2	4,60	2,13	4,73	1,86
3	4,73	2,66	4,00	3,13

TARTIŞMA

Uygulanan bu pilot müdahale programı ile şiddete tanıklık eden çocukların dil ve sosyal gelişimleri ile şiddete maruz kalan kadınların ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonuçları literatürdeki teorik ve pratik bilgilere katkı sağlamıştır.

Müdahalenin etkinliğini görebilmek için üç farklı ANOVA analizi yapılması planlanmıştır. Fakat konuk evindeki kadınların sürekli olarak yer değiştirmelerinden kaynaklanan katılımcı kaybı nedeni ile planlanan analiz gerçekleştirilememiştir. Bu yüzden sadece ortalama farklarına bakılarak sonuçlar verilmiştir.

Çocuklar ile yapılan uygulamalar sonucunda daha büyük bir anlamlı fark gözlenmişken, annelerde tutarlı bir artış ya da azalış gözlenmemiştir. Bunun nedeni kadın konuk evindeki yaşam koşullarından kaynaklanıyor olabilir. Anneler iş nedeniyle dışarıda çalışma ya da kadın konuk evi içerisindeki iş bölümlerini yerine getirmeleri nedeniyle çocukları için bireysel zaman ayıramamaktadırlar. Ayrıca kaldıkları odayı çoğunlukla iki ve daha fazla kişiyle paylaşıyor olmalarından dolayı çocukları ile kaliteli zaman geçirememektedirler. Can güvenliklerinin tehdit altında olması, uzun süreli şiddete maruz kalma gibi nedenlerle hali hazırda yüksek stres altında olan annelerin ebeveynlik becerilerinin olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Stres oluşturan koşullar ortadan kaldırıldığında, daha olumlu sonuçlar gözlenebilir.

SONUÇ

Şiddete uğraması sebebiyle kadın konuk evinde kalmakta olan kadınlar, büyük oranda düşük sosyo-ekonomik düzeye sahiptirler. Bu da yanlarındaki halihazırda gelişimsel olarak risk altında olan çocuklarını, iki kat risk altına almaktadır (Pereira, D’Affonseca, & Williams, 2013; Fish, & Pinkerman, 2003). Ülkemizde, kadın konuk evlerinde kalan çocuklara yönelik bilinen herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de kadın konuk evlerinde kalan annelerin ebeveynlik becerilerini destekleyerek çocuklarının gelişimlerine katkıda bulunmaktır. Ayrıca bu tarz müdahale programların gereklilik ve aciliyetine dikkat çekerek, uygulamaların yaygınlaştırılmasını teşvik etmek hedeflenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma ODTÜ Gelişim Psikoloji Programı kapsamında hazırlanmıştır. Çalışmanın süpervizörlüğünü yapan Prof.Dr. Sibel Kazak Berument'e teşekkür ederiz. Ayrıca, bu çalışmanın gerçekleştirilmesi için gerekli izni sağlayan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve çalışmanın uygulanmasında fiziksel ortam sağlayan Ankara KOZA Şiddet Önleme ve İzleme Merkezine ve merkez Müdürü Filiz Tunç Özer'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Anderson, C. A. & Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26.
- Baydar, N., Küntay, A., Cemalcılar, Z., & Gökşen, F. (2011) Türkiye’de Erken Çocukluk Gelişim Ekolojiler Araştırması Klavuzu. İstanbul: Koç Üniversitesi ve TEÇGE çalışması.
- Benitez, J. L., Fernandez, M., Justicia, F., Fernandez, E. & Justicia, A. (2011). Results of the Aprender a Convivir Program for Development of Social Competence and Prevention of Antisocial Behavior in Four-year-old Children. *School Psychology International*, 32(1), 3-19.
- Berkule-Silberman, S., Dreyer, B., Huberman, H., Klass, P., & Mendelsohn, A. (2010). Sources of parenting information in low SES mothers. *Clinical Pediatrics*, 49(6), 560-568.
- Berument, S.K. & Güven, A.G., TİFALDİ Alıcı Dil Kelime Alt Testi Kullanım Kılavuzu. “Kültür ve Turizm Bakanlığı”, 734, (2010).
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology*, 53, 371-399.
- Center for Child ve Family Health, (t.y.). *The needs of children in Domestic Violence Shelters: A Toolkit to Assist North Carolina Domestic Violence Agencies and Other Service Providers to Identify and Respond to Children Exposed to Domestic Violence*, Durham, N.C., http://www.childvefamilypolicy.duke.edu/pdfs/projects/CCFH_Toolkit.pdf adresinden elde edildi.
- Fish, M., & Pinkerman, B. (2003). Language skills in low-SES rural Appalachian children: Normative development and individual differences, infancy to preschool. *Applied Developmental Psychology*, 23, 539-565.
- Fivush, R. ve Nelson, K. (2004). Culture and Language in the Emergence of Autobiographical Memory. *American Psychological Society*, 15 (9), 573-577.
- Hoff, E. (2003). The Specificity of Environmental Influence: Socioeconomic Status Affects Early Vocabulary Development Via Maternal Speech. *Child Development*, 74(5), 1368-1378.
- Howell, K. H., Miller, L. E., Lilly, M. M. & Graham-Bermann, S. A. (2013). Fostering Social Competence in Preschool Children Exposed to Intimate Partner Violence: Evaluating the Preschool Kids’ Club Intervention. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 22, 425-445.
- Joseph, S., Govender, K. & Bhagwanjee, A. (2006). “I can’t see him hit her again, I just want to run away..., hide and block my ears”: A Phenomenological Analysis of a Sample of Children’s Coping Responses to Exposure to Domestic Violence, *Journal of Emotional Abuse*, 6(4).

- Jouriles, E. N., McDonald, R., Rosenfield, D., Stephens, N., Corbitt-Shindler, D. & Miller, P. C. (2009). Reducing Conduct Problems Among Children Exposed to Intimate Partner Violence: A Randomized Clinical Trial Examining Effects of Project Support. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77(4), 705–717.
- Kagıtcıbası, C., Sunar, D., & Bekman, S. (2001). Long-term effects of early intervention: Turkish low-income mothers and children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22(4), 333-361.
- Karaaslan, O., Diken, I., & Mahoney, G. (2011). The Effectiveness of the Responsive Teaching Parent-mediated Developmental Intervention Programme in Turkey: A pilot study. *International Journal of Disability, Development and Education*, 58(4), 359-372.
- Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R. & Kenny, E. D. (2003). Child Witnesses to Domestic Violence: A Meta-Analytic Review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(2), 339-352.
- Küntay, A. (2004). Effect of Maternal Education on Turkish Mother’ Styles of Reminiscing With Their Children. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54), 19-35.
- Leigh, P., Nievar, M.A., ve Nathans, L. (2011). Maternal Sensitivity and Language in Early Childhood: a Test of the Transactional Model. *Perceptual and Motor Skills*, 113(1), 281-299.
- Love, J. M., Kisker, E. E., Ross, C., Raikes, H., Constantine, J., Boller, K., ... & Vogel, C. (2005). The effectiveness of Early Head Start for 3-year-old children and their parents: Lessons for policy and programs. *Developmental psychology*, 41(6), 885.
- McDonald R., Jouriles, E. N. & Skopp, N. A. (2006). Reducing Conduct Problems Among Children Brought to Women’s Shelters: Intervention Effects 24 Months Following Termination of Services. *Journal of Family Psychology*, 20(1), 127–136.
- Naigles, L. R. (2002). Form is easy, meaning is hard: Resolving a paradox in early child language. *Cognition*, 86(2), 157-199.
- Paterson, G. ve Sanson, A. (1999). The association of behavioral adjustment to temperament, parenting and family characteristics among 5 year old children, *Social Development*, 8, 293-309.
- Pears, K. C., Kim, H. K., & Fisher, P. A. (2008). Psychosocial and Cognitive Functioning of Children with Specific Profiles of Maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 32, 958–971.
- Pereira, P. C., D’Affonseca, S. M., & Williams, L. A. (2013). A feasibility pilot intervention program to teach parenting skills to mothers of poly-victimized children. *Journal Of Family Violence*, 28(1), 5-15.
- Pollard-Durodola, S. D., Gonzalez, J. E., Simmons, D. C., Kwok, O., Taylor, A. B., Davis, M. J., ... & Simmons, L. (2011). The effects of an intensive shared book-reading intervention for preschool children at risk for vocabulary delay. *Exceptional Children*, 77(2), 161-183.
- Rea, J. G., & Rossman, B. R. (2005). Children exposed to interparental violence: Does parenting contribute to functioning over time?. *Journal of emotional abuse*, 5(1), 1-28.
- Reese, E., Leyva, D., Sparks, A., & Grolnick, W. (2010). Maternal elaborative reminiscing increases low-income children’s narrative skills relative to dialogic reading. *Early Education and Development*, 21(3), 318-342.
- Salzinger, S., Rosario, M., Feldman R. S. & Ng-Mak, D. S. (2008). Aggressive Behavior in Response to Violence Exposure: Is It Adaptive for Middle-school Children? *Journal Of Community Psychology*, 36 (8), 1008-1025.

- Schiff, R. ve Lotem, E. (2010). Effects of phonological and morphological awareness on children's word reading development from two socioeconomic backgrounds. *First Language, 31*(2) 139-163.
- Slough, N. M., McMahon, R. J., & Conduct Problems Prevention Research Group (2008). Preventing Serious Conduct Problems in School-Age Youth: The Fast Track Program.
- Stevens, C., Lauinger, B. ve Neville, H. (2009). Differences in the neural mechanisms of selective attention in children from different socioeconomic backgrounds: An event-related brain potential study. *Developmental Science, 12*(4):634-646.
- Swick, K. (2005). Helping homeless families overcome barriers to successful functioning. *Early Childhood Education Journal, 33*(3), 195-200.
- Swick, K. J. (2009). Strengthening homeless parents with young children through meaningful parent education and support. *Early Childhood Education Journal, 36*(4), 327-332.
- Webster-Stratton, C., & Reid, M. J. (2004). Strengthening Social and Emotional Competence in Young Children: The Foundation for Early School Readiness and Success: Incredible Years Classroom Skills and Problem Solving Curriculum?. *Journal of Infants and Young Children, 17*(2), 196-213.
- Yağmurlu, B. ve Sanson, A. (2009a). The role of child temperament, parenting and culture in the development of prosocial behaviors. *Australian Journal of Psychology, 61*, 77-88.